

»Družba sedanosti je na razpotju«

Intervju z dr. Suzano Čurin Radović

Mojca Trtnik

Narodna in univerzitetna knjižnica
mojca.trtnik@nuk.uni-lj.si

Kaj pravzaprav je etika? So etične vrednote danost ali izbira vsakega posameznika?

Vesela sem tega vprašanja takoj na začetku, ker opažam, da se pojma etika in morala pogosto uporabljata nedosledno in skupaj, kot da bi šlo za enak koncept, čeravno gre za razliko. Morala je vedno vezana na skupnost, prostor in čas, etika pa je veja filozofije in filozofija je ljubezen do modrosti. Moralne vrednote so torej bolj ali manj danost, vezana na konkretno skupnost, prostor in čas, medtem ko je etika posameznika vezana na posameznikovo razmišljanje o tem, kaj je v danem trenutku dobro, smiselno, potrebno oz. katero ravnanje je tisto, ki je skladno s posameznikovo vestjo. Vest je globoko notranje zavedanje o tem, kaj je prav in kaj narobe. Etični posameznik torej razmišlja o tem, katera izbira ravnanja bi bila tista, ob kateri bi začutil neko notranjo skladnost oz. bi bil pomirjen z njo. Ravni zavedanja posameznikov so različne, zato so vsakokrat konkretne etične izbire odvisne tudi od globine in širine zavedanja posameznika, zato so lahko percepcije, kaj je za koga dobro, različne. Kdor si prizadeva za svojo rast, osebnostno raste in tako pogloblja ter širi zavedanje. Tudi njegova osebna etika se zato lahko spreminja. Ko je osebna etika povezana s srčnim pogumom dejavnega posameznika, o katerem je veliko pisal filozof Kierkegaard, ki je mimogrede eden mojih najljubših filozofov, pri čemer sodelujem tudi na vsakoletnih mednarodnih simpozijih, posvečenih njegovi misli, se lahko zgodi, da etični posameznik preseže okvire že preživele morale določene skupnosti oz. obstoječega stanja. Slednje je bilo, kot uči zgodovina,

vedno povezano tudi z določenim tveganjem in nerazumevanjem v skupnosti, vsaj na začetku.

Kako pomembna je etika v sistemih, ki so namenjeni dobrobiti javnosti – sem se s svojimi storitvami za vse prebivalce uvrščamo tudi knjižnice. Na kakšen način etiko najlažje udejanjamo v praksi?

O etiki ne govorimo le v javnih organizacijah, etično lahko delujejo tudi tiste v zasebnem sektorju. Vsaka organizacija je torej lahko etična ali neetična. Vendar je etika v javnem sektorju še bolj potrebna zato, ker poteka financiranje iz javnih sredstev in je tudi odgovornost za delovanje javna. Zasebnik prevzema sam tveganje za svoje poslovno ravnanje, zaposleni v javnem sektorju pa so pogosto bolj odtujeni od posledic svojih ravnanj, zato potrebujejo vnaprejšnjo »varovalko«, ki je lahko tudi etika. Zato bi lahko rekli, da je etika v javnem sektorju zelo potrebna ne le zaradi delovanja v dobrobit javnosti, ampak tudi zaradi ustvarjanja bolj kakovostnih in bolj smiselnih medsebojnih odnosov in etičnega odnosa do dela. Knjižnice, še zlasti osrednje, imajo dragoceno poslanstvo v družbi – so zakladnice širokega znanja, informacij in podatkov. Ni vseeno, ali svoje delo opravljajo etično ali neetično. Da bi bilo njihovo ravnanje etično v praksi, so potrebna primerna in kontinuirana etična prizadevanja na individualni, kolektivni in sistemski ravni. Da bi se lahko etično ravnanje ponotranjilo, bi moralo biti sestavina rednih funkcionalnih usposabljanj, občasnih svetovanj in srečanj na temo etike. Spoznanja, ki se ne udejanjajo kljub

preizkušnjam in dilemam, ki jih prinaša včasih zelo kruta realnost, namreč lahko hitro usahnejo in potem smo spet na začetku.

Kaj storimo, ko pridemo do etične dileme? Tudi knjižničarji se včasih srečujemo z birokracijo, ki nas lahko omejuje pri iskanju novih poti, ki so morda bolj v skladu z našo vestjo ...

Etični premisleki praviloma vodijo do etičnih dilem, ki jih moramo razrešiti pred etičnimi odločitvami. Pričakanje, da bo etična odločitev popolna odločitev, ni realno, kajti v tem življenju ni nič idealno. Pri etični odločitvi govorimo o zavestni in preišljeni odločitvi v danem trenutku, ki jo bomo tudi zavestno spremljali in se iz posledic še naprej učili o sebi, svetu in življenju. Včasih je etična pot tudi težka in daljša, kot smo pričakovali, ker nikakor ne najdemo rešitve, ob kateri bi dobili tisti blagodejni občutek in bi si lahko rekli: »To je to.« Pogosto se moramo odločiti tudi glede na omejene danosti in v okoliščinah, ki etiki niso prijazne. To so na primer togi birokratski okviri ali pravila, ki onemogočajo fleksibilnost in posluš za stranko ali sodelavca, ki je morda v stiski. A bistvo etičnega ravnanja je prav v reševanju izjemnih situacij na sočuten, sodelovalen in človeški način. Bom navedla primer iz svojega življenja. Potem ko sem oddala svojo doktorsko disertacijo, dolgo čez 300 strani, se je mentor odločil, da moram navesti zelo točno vire tudi tam, kjer nisem citirala avtorjev besedilo, ampak sem jih samo povezano omenila. V nekaj dneh sem bila dolžna obsežno doktorsko besedilo dopolniti ob tem, da sem ravno v tistem

■ **Dr. Suzana Čurin Radović** je diplomirala iz psihologije in anglistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani, magistrirala iz študija sociologija – menedžment na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani in doktorirala na področju človekovih pravic na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Kot vodja Službe za kulturne raznolikosti in človekove pravice pri Ministrstvu za kulturo je pionirsko ustvarila razmere na Ministrstvu za kulturo za program varovanja kulturnih pravic ranljivih skupin. Dvakrat je nastopila na odboru OZN za človekove pravice v Ženevi kot članica slovenske delegacije; bila je tudi predavateljica kulturnega menedžmenta v Sloveniji in vodila številne seminarje o profesionalni etiki v upravi in širše. Na svoji strokovni poti je ustvarila bogato bibliografijo in še vedno aktivno sodeluje z mnogoterimi institucijami, ki raziskujejo etiko, človekove pravice in kulturni menedžment.

času vodila še en zahteven projekt v službi in delala tudi enega težjih pravnih izpitov v državni upravi. Nikoli ne bom pozabila etičnih knjižničark, ki so sočutno prisluhnile moji veliki časovni stiski in mi pomagale iskati knjige, ki sem jih morala ponovno vzeti v roke in ki jih ni bilo malo.

Knjižničarji imamo svoj kodeks, vendar se zdi, da nanj nemalokrat pozabimo. Na kakšen način lahko poskrbimo, da ponovno zaživi in tako postane del našega poklicnega življenja?

Ne samo knjižničarji, skoraj vsi poklici imajo svoje etične kodekse in res gre pogosto za »mrtve« dokumente, ki ležijo v predalih, namesto da bi bili vedno z nami, ko smo v etičnih dilemah, ko se srečamo s težjimi situacijami, ko bi radi storili nekaj več za soljudi, za stroko in za družbo. To se zgodi zato, ker gre za poenostavljeno pojmovanje etike in tako tudi kodeksov. Etični pristop namreč zahteva od človeka nenehno prizadevanje za lastno rast, nenehno iskanje optimalnih rešitev, skrb za izboljšave, za humani razvoj, za iskanje smisla, za iskanje poti pri reševanju etičnih dilem in še marsikaj. Če z etiko mislimo resno oz. jo zares želimo integrirati v svoje delo, jo moramo nenehno negovati z etičnimi usposabljanji, etičnimi diskusijami (npr. na kolegijih), z rednimi evalvacijami in izboljšavami svojih etičnih ravnanj in kodeksov. Za slednje je najbolje, da so dovolj specifični in soglasno sprejeti ter da jih ljudje ponotranjijo. Le tako lahko zares »živijo« z nami in naredijo naše delo bolj človeku prijazno za nas same, za naše stranke, za nadrejene in za skupnost, v kateri delujemo.

Z raziskovanjem etike se srečujete vse življenje tako na poklicnem kot tudi zasebnem področju in zagotovo ste spoznali etične kodekse različnih poklicev. Kaj menite, ali Etični kodeks slovenskih knjižničarjev dovolj dobro zajame etos etike ali (glede na to, da je od sprejetja minilo že 25 let) potrebujemo nov razmislek o vrednotah našega poklica?

Ja, videla sem že zelo veliko etičnih kodeksov in osebnost tudi pomagala pri pripravi specifičnih kodeksov, ki so bili

utemeljeni na splošnejših. Izkazalo se je, da so najbolj »zaživeli« prav specifični in soglasno sprejeti etični kodeksi. Ko smo objektivno evalvirali njihovo uspešnost, učinkovitost in primernost po določenem času, smo z anketami zaznali bistveno izboljšanje medsebojnih odnosov v konkretni organizaciji, večje zadovoljstvo strank in tudi večje zadovoljstvo zaposlenih z delom. Menim, da bi bilo dobro, da bi knjižničarji svoj kodeks, star že 25 let, nekoliko posodobili, še bolj operativno opredelili svojo vlogo in poslanstvo v družbi ter kodeks opremili z mehanizmi, ki bi mu dali vitalnost in temeljnost za pripravo specifičnih in soglasno sprejetih kodeksov v posameznih organizacijah in na posameznih območjih (npr. knjižničarstvo na narodnostno mešanih območjih ima zagotovo specifične, ki bi morale biti vgrajene v tamkajšnje kodekse), kajti ko govorimo o etiki, bi morale biti dovolj prostora za soustvarjanje vseh, ki živijo in/ali delajo skupaj. Na tak način je etična načela možno tudi bolj ponotranjiti, kajti motivacija za etično ravnanje je vedno notranja, nikoli ne gre za zunanjo prisilo.

Kako ohraniti svojo avtentičnost s pristnim dialogom s sodelavci in uporabniki knjižnic? Kakšna je pravzaprav etična komunikacija?

Bistvo etične komunikacije je prav pristnost, poglobljenost, vzajemnost, sočutje, poslušaj za potrebe sočloveka: sodelavca, uporabnika, nadrejenega itd. Vendar se je ob tem treba zavedati, da se etika začne z odnosom do sebe. Če človek ni etičen do sebe, ne more biti niti do drugega človeka, kaj šele do skupnosti. A notranji etični dialog lahko vzpostavimo šele, ko se zavestno odločimo za vsaj nekaj svojega miru in tišine na način, ki nam je najbolj blizu. Bolje je na primer, da rečete sodelavcu/-ki ali uporabniku/-ci, da morate še malo razmisliti, kako bi mu /ji lahko prišli nasproti, kot da ga »odpravite« z birokratsko izjavo, da so pač taka pravila in pika. Ko govorimo o etičnem ravnanju, vedno začutimo neko dobronamernost v pristopu in odnosu, a hkrati tudi neko modrost oz. zrelost v pojasnilu in odzivu. Vsak človek, ki nekoga za nekaj vljudno zaprosi, si zasluži etični odziv sogovornika, ki ga nagovori na človeški način. A danes

Kaže se, da bo treba preživeti vzorce ravnanj preseči z več etike, solidarnosti, sodelovanja in povezovanja.

so odzivi pogosto odtujeni, pomanjkljivi in na tak način se izgubi priložnost za etično komunikacijo, iz katere lahko vsi sodelujoči rastemo in se učimo za boljše sobivanje. V tem, kakšen odnos imamo do sebe, do soljudi, do družbe, do svetega oz. do presežnega in kakšna je naša komunikacija, se izražata naša osebna etika in raven našega zavedanja. Sedanji čas socialne izolacije zaradi koronavirusa je priložnost in izziv, da se poglobimo v odtenke komuniciranja. Je izziv in priložnost, da kultiviramo socialni odmik in poglobimo opazovanje tega, kateri načini in vsebine ter odzivi nas nagovarjajo, kateri pa odbijajo in zakaj. Na tak način lahko bolje spoznamo sebe in socialno okolje – ožje in širše. Tudi za knjižnice bo to zagotovo zanimivo obdobje za analizo, kako je z branjem in izbiro knjig v tem času.

Je kodeks organizacijske kulture edini pogoj, da se etika v javni organizaciji lahko udejanja?

To je zelo dobro vprašanje, ki sem ga preverjala tudi v lastni praksi. V javni organizaciji, ki sem jo vodila, smo imeli najprej samo splošni etični kodeks, potem smo si na osnovi tega pripravili še specifični etični kodeks, vendar se je pokazala potreba po tem, da se dogovorimo še, kako bomo optimalno organizirali postopke in delo tako, da pri delovnem sodelovanju ne bi nastajale težave, ko bi posameznik hotel ravnati etično in odgovorno, recimo pri nadomeščanju. Tako smo oblikovali še kodeks organizacijske kulture, v katerega smo vnesli potrebne postopke, ki so omogočili odgovorno sodelovanje. Vpeljali smo tudi redne etične pogovore na kolegijih. A to seveda še ni vse. Kot je bilo že rečeno, so pogoji za udejanjanje etike precej kompleksni in zahtevajo skrben negovalni pristop vseh sodelujočih. Ne nazadnje je pomembno tudi to, da je vodja organizacije razmišljuje o človeku. Veliki starogrški filozof

Platon je v enem svojih del zapisal, da bi moral biti človek, ki vodi druge ljudi, neke vrste filozof, torej razmišljuje, moder in sokratovsko skromen, kar pomeni, da ni zaverovan le v svoj prav.

V javnih institucijah se veliko govori o profesionalnosti. Katere razsežnosti so tiste, ki tvorijo profesionalno držo?

Za to vprašanje sem prav hvaležna, kajti vse svoje profesionalno življenje sem nekako raziskovala profesionalno držo in tudi v teoriji iskala, kateri so njeni temeljni elementi. To je tema za cel seminar ali predavanje, kajti prišla sem do zelo dragocenih spoznanj, ki bi jih lahko predstavila. Med drugim sem ugotovila, da so za profesionalno držo temeljne vsaj naslednje štiri razsežnosti: znanje (teoretično in praktično ter menedžersko, če govorimo o vodjih), odgovornost (subjektivna in objektivna), avtonomija (v povezavi z opredeljenim poslanstvom) in profesionalna etika (običajno je v osnovi zajeta v splošnem etičnem kodeksu – a dobro je, če je oplemenitena s sprotnimi etičnimi razmisleki in spoznanji ob reševanju konkretnih etičnih problemov in dilem). Profesionalna drža je običajno dolgoročno zelo stabilna drža, zato si je vredno zanjo prizadevati ne le zaradi lastne profesionalne izpolnitve, ampak tudi zato, ker lahko prispeva k dvigu kakovosti življenja v skupnosti – v ožji delovni in tudi v širši družbi.

Nekoč sem prebrala izjavo Hansa Kunga, pobudnika Gibanja za svetovni etos: »Vse krize imajo etično dimenzijo.« Prav zdaj, ko se pogovarjava, je cel svet v krizi zaradi koronavirusa COVID-19. Tudi knjižnice smo morale čez noč zapreti vrata. Kaj menite, se bomo mogli iz te izkušnje kaj naučiti? Kakšni etični razmisleki lahko ob tem nastanejo?

Zelo se strinjam s to mislijo Hansa Kunga, utemeljitelja Gibanja za svetovni etos, v katerem tudi sama aktivno sodelujem. Vsaka kriza nosi v sebi etične razsežnosti in seme novih priložnosti. Včasih je prehodna kriza celo potrebna zato, da bi se zgodili procesi in spremembe, ki so že nujni, oz. da bi se ponovno vzpostavilo porušeno ravnovesje. V tej koronasituaciji se je pojavila etičnost v obliki solidarnosti, sočutja, povezovanja, medsebojne podpore, pomoči in še marsičesa. V hitrem tempu življenja, ki smo ga živeli pred korono, je bilo globljih premislekov premalo. Preveč je bilo cenenega potrošništva, elitizma in bahavosti ter površnih užitek, kar je povezano tudi s pohlepom in raznimi oblikami odvisnosti. Ustaviti smo se morali, da bi razmislili, kaj zares potrebujemo za svoje psihofizično dobro počutje, kaj pa so zgolj želje po zunanjem potrjevanju, ki nas pravzaprav notranje ne izpolnijo, vsaj dolgoročno ne. Trenutno je globalni svet na velikem razpotju in samo upamo lahko, da bo šel v smeri etičnosti. A če ne bomo znali uzreti etičnih dimenzij sedanje globalne in vseh drugih kriz ter se opreti nanje pri izhodu iz njih in na poti naprej, se bodo lekcije ponavljale, morda v še hujših oblikah zaradi podnebnih sprememb in jedrskega orožja. Da bi se izognili krutim ponovitvam, je smiselno, da so že sedaj prisotni primerni etični razmisleki na individualni ravni, na ravni organizacij, v katerih delamo, in na ravni skupnosti, v katerih živimo – ožjih in širših, na ravni sveta, v katerem živimo. Kaj lahko storimo v svojih vlogah in v okviru svojih zmožnosti, da bi prispevali h kakovosti življenja, katerega del smo? Ne sme nam biti vseeno, kako živi sorodnik, sosed, prijatelj, kolega – sočlovek, kajti skladno z etiko sovisnosti smo vsi povezani in vsi tudi ranljivi, kakor nam je pokazal COVID-19.

Na enem od svojih predavanj ste dejali, da je sokratovska skromnost pomembna prav v vseh poklicih. Zakaj?

Veliki starogrški filozof Sokrat, ki je tudi utemeljitelj praktične etike, je eden tistih filozofov, ki ni ničesar napisal in ga poznamo zgolj prek Platona. K Platonovim zapisom se rada vračam v svojih etičnih premišljevanjih in dilemah, v katerih se zavedam, da konec možnih rešitev ni tam, kjer se v danem trenutku konča moje obzorje duha, ampak v širši sliki, zato velja to (obzorje duha namreč) nenehno poglobljati in širiti. Znan je Sokratov rek: »Vem, da nič ne vem.« Polje neznanega je mnogo širše kot polje znanega in etično premišljevanje raziskuje prek meja veljavne morale in obstoječega. V tem se tudi razlikujeta moralist in etični iskalec. Če je zaverovanost v svoj prav ali konkretno moralo prevelika, usahnejo samorefleksija, raziskovalni duh in radovednost ter na mesto ustvarjalnega iskanja pridejo sodbe, trda prepričanja, toge presoje in posledično še »vojna« za to, kdo ima prav. Sokratovska skromnost je torej ključna ne le za samorefleksijo, kritični razmislek in profesionalni razvoj, ampak tudi za medsebojne odnose v poklicih in širše. Edino s sodelovanjem se lahko medsebojno »brusimo« za sobivanje in edino interdisciplinarno sodelovanje lahko pokaže širšo sliko kompleksnih fenomenov. Pomislimo, koliko dragocene človeške energije se izgublja zgolj v prerekanih, kdo ima prav.

In za konec: že vrsto let si prizadevamo za gradnjo nove Narodne in univerzitetne knjižnice. Nekoliko posplošeno rečeno: vsi se strinjamo, da NUK 2 potrebujemo, vendar se zdi, da se kot družba za to še nismo prav zares odločili. Nekoč ste dejali, da »v etiki ni prisile«. Če povzamem zadnje od štirih Kantovih vprašanj: Smemo upati?

Ja, veliki filozof Kant, ki ga poznamo tudi po kategoričnem imperativu v kontekstu etičnih premišljevanj, se je mene precej dotaknil s svojimi štirimi znanimi temeljnimi filozofskimi vprašanji in eno od njih se nanaša na upanje: »Kaj smem upati?« Veliko sem razmišljala tudi o tem njegovem vprašanju in sem ga dojela tako,

da je v osnovi samospoštovanja vredno že samo etično prizadevanje in iskanje ne glede na rezultate, ki niso odvisni samo od nas ali samo od dobronamernih in ozaveščenih ljudi. Živimo pač v zelo raznolikem svetu, v svetu neuravnoteženih polarnosti, pri čemer nas lahko prevelika pričakovanja, ki niso bila uresničena zaradi zelo kompleksnih razlogov, pahnejo v obup. Vendar če kljub neuresničenim pričakovanjem delujemo še naprej etično, pristno in iskreno, skladno s svojim poslanstvom, se bo morda, ko bo čas dozorel in bo ozaveščenih ljudi dovolj, zgodil zeleni premik. Tako mislim tudi za vaš NUK 2. Če boste ohranili upanje in v njem samozavestno krepili profesionalnost, jo obogatili tudi z novimi, zavzetimi in svežimi kadrovskimi in drugimi energijami v skrbi za strokovno kontinuiteto in medgeneracijsko sodelovanje ter negovali tudi stabilno etično držo, ki bo pomagala vztrajati tudi v času, ko vaša prizadevanja še ne bodo razumljena in podprta, se bo, ko bo čas dozorel, morda zgodil premik in zadovoljni boste tudi s potjo do tam. Osrečevati se nikogar ne da na silo – vse, kar je kakovostno, potrebuje svoj čas za zorenje, pri čemer je tudi ta čas lahko zelo kakovosten in dragocen.

Ali so življenjski izzivi lahko tudi del naše osebne in strokovne rasti?

Da, menim, da je smiselno ohraniti upanje, se z izzivi življenja soočiti, jih predelati z modrostjo in širiti zavedanje. Več kot bo ozaveščenih posameznikov, več bo možnosti za humano družbeno spremembo. Družba sedanosti je na razpotju. Kaže se, da bo treba preživeli vzorce ravnanj preseči z več etike, solidarnosti, sodelovanja in povezovanja. Smemo torej upati, da je etika v vsakdanjem življenju tisto, kar lahko vodi k boljši kakovosti našega individualnega in skupnega življenja. Kakovost življenja je veliko širši pojem kot le materialna blaginja, kajti človek ni le telesno bitje, njegove potrebe so tudi duhovne. Potrebuje torej tudi duhovnost in številna duhovna izročila so zapisana tudi v knjigah, ki jih bomo po mojem mnenju vse bolj potrebovali kot svoje prijateljice na svojih profesionalnih in duhovnih poteh, knjižnice ter etične knjižničarske storitve pa prav tako. ●

Bližina

*Bližina,
ki predpisane razdalje ne potrebuje
in nas te dni še posebej razveseljuje,
se knjiga imenuje.*

*...
Skrivnost, ki jo za platnicami skriva,
je v času osamitve nadvse vabljiva.
Ne moreš se ji upreti,
moraš jo v roke vzeti.*

*Takrat lahko zadrhti,
liste razpne, da zadiši,
tu pa tam besedo, stavek odkrije,
da se ti toplo po duši razlije.*

*Še preden se zaveš,
bližino objema doživiš,
v novih dimenzijah živiš.
Govoriš, si poslušalec, gledalec,
čeprav si le bralec.*

*Spremlja nas, tudi ko je ni,
njeno sporočilo z nami živi.*

*...
Knjižničarji knjižnice odprite.
Knjige na svobodo spustite,
da jih bomo še drugi dobili,
bratsko si bomo znanje delili.*

Silva Novljan
Pred svetovnim dnevom knjige,
19. 4. 2020